

Бранка Драгосавац
 Универзитет у Београду
 Правни факултет – Библиотека
 branka.dragosavac@ius.bg.ac.rs

UDK 02(497.11)(082)(049.32)

БИБЛИОТЕКЕ И ИДЕНТИТЕТ 2

Зборник радова са научној скупи одржаној 24. и 25. маја 2019. године у Панчеву. Главни уредник Гордана Стокић Симончић, одговорни уредник Горан Траиловић. Панчево: Градска библиотека, 2019.

Зборник *Библиотеке и идентитета* други је по реду и садржи излагања са истоименог научног скупа који се двогодишње одржава у Панчеву у организацији Градске библиотеке и редакције часописа *Читалиште*. Пратећи дугогодишњу издавачку продукцију Градске библиотеке у Панчеву, и овог пута у њему се налазе текстови о личностима и институцијама које су обележиле одређене историјске периоде у развоју српских библиотека.

Плакета Читалишта за изузетан допринос истраживању историје библиотекарства додељена је др Жарку Војновићу, завичајном писцу и начелнику Библиографског одељења Народне библиотеке Србије, чији су историјски радови осветлили рад значајних библиотечких посленика и српских библиотека, од чега се свакако истиче истраживање о оснивању и раду оних најстаријих код Срба које је објавио у монографији *Српске манастирске библиотеке до краја XVIII века*.

Зборник отвара Уводно излагање¹ лауреата *Плакете* који почиње основним мотом, а може бити и мото целокупног *Зборника*, да „група људи која се труди око истог посла дође у једном тренутку на мисао да је

¹ Жарко Војновић, „Иже ва светих часни књигољубац – патријарх Пајсије Јањевац”, у *Библиотеке и идентитета 2: зборник радова са научној скупи одржаној 24. и 25. маја 2019. године у Панчеву*, главни уредник Гордана Стокић Симончић, одговорни уредник Горан Траиловић (Панчево: Градска библиотека, 2019), 9–20.

потребно утврдити ко се налази на почетку свих њихових дела²”. Текст о књигољупцу, библиотечком посленику, пећком патријарху Пајсију Јањевцу, доноси податке о његовом старању о манастирским библиотекама које је, са данашњег гледишта, „подигао на готово професионални ниво”. Аутор у раду није изнео нове чињенице, већ је на основу постојећих приказао рад П. Јањевца са становишта библиотекарства и условно га поделио у неколико најважнијих делатности: књиге без власничких ознака је обележавао, враћао их на места којима су првобитно припадале, из опустелих манастира књиге је односио у активне манастире, организовао преписивање богослужбених књига, даривао је манастире књигама и преносио оне које су у појединим библиотекама биле вишкови тамо где су биле потребније, старе и дисфункционалне књиге је физички доводио у ред. А на основу записа познато је и да је патријарх поседовао своју библиотеку, за коју Жарко Војновић излаже основану претпоставку да је била много богатија од онога што данашња наука приказује – тек три наслова, али нажалост ратови и похаре су највероватније довели до њеног пустошења. Целокупан рад Пајсија Јањевца на пољу библиотекарства у средњем веку изазива несумњиво поштовање и стога га аутор са правом назива једним од утемељивача српског библиотекарства.

Текстови који следе у *Зборнику* подељени су у три целине: *Књига и библиотеке*, *Историја као биографија* и *Нови хоризонти*. И како то обично бива у историјским наукама, радови се нижу хронолошким редоследом.

Први темат *Књига и библиотеке* доноси рад Наташе Булатовић³ о оснивању и развоју библиотека три српска манастира у Далмацији (Крупа, Крка и Драговић), који су уједно сведоци очувања српског идентитета на овим просторима. Доступне објављене податке о фондовима ових институција, које је марљиво сакупила и обрадила, ауторка је врло вешто инкорпорирала у сопствена сазнања, која је стекла увидом у садашње стање, или прикупила од лица која се баве заштитом и бригом о њима. Ове специјалне библиотеке, и поред свих недаћа са којима су се вековима суочавале, данас имају завидне фондове рукописних и штампаних књига. Оне су сачуване готово искључиво заслугом монаха-библиотекара јер су њиховом бригом, уз помоћ тамошњег живља, више пута евакуисане и сакриване, да би након тога опет биле враћане својим матичним фондовима.

² Исто, 9.

³ Наташа Булатовић, „Библиотеке српских далматинских манастира: сведоци очувања српског идентитета у Далмацији”, 23–36.

Другу, уједно и највећу целину у *Зборнику*, чине текстови о појединцима који су својим личним знањем, залагањем и ентузијазмом оснивали, развијали и унапређивали све типове библиотека код Срба, у периоду од четрдесетих година 19. века до данас, а чији је рад, чини се, до сада остао мало или готово незапажен и недовољно истражен у историји српског библиотекарства.

Народна библиотека у Београду, као једна од најстаријих културних институција у Србији, основана је одмах по добијању Хатишерифа 1832. године. Рад и развој ове установе обележиле су многе деценије иза тога, а по угледу на њу формирану су и други типови библиотека. Један од, може се са правом рећи, првих истакнутих појединаца који су допринели сређивању и дефинисању функција Народне библиотеке био је Милован Спасић, чији је рад у овој институцији оставио дубок траг у њеном каснијем деловању и развоју. Иако су до сада написане две невелике студије о Спасићевим активностима (1888. и 1931)⁴ и иако готово да нема историје Народне библиотеке у Београду или читалишта у Србији у којима се не помиње, чинило се неопходно да се овом прегаоцу посвети још један свеобухватан текст, који би пружио све податке о његовом библиотекарском деловању. Овај *први српски незванични библиотекар* у фокусу је Бранке Драгосавац и Гордане Стокић Симончић⁵, које су описале целокупан његов рад на сређивању Народне библиотеке у Београду на пољу: каталогизације, уређивања и демократизације фондова, правилне набавке, постављања плаћеног библиотекара, доношења правила о њеном раду и неопходности подизања посебне зграде за несметане будуће активности. Поред тога, ауторке су истакле и Спасићево ангажовање на устројавању Библиотеке Читалишта београдског, по угледу на коју су и сва друга читалишта у Србији формирала сопствене библиотеке. Текст је заокружен и подацима који су сада били мало или готово непознати библиотекарској јавности – о његовом раду и залагању на оснивању прве српске специјалне пољопривредне библиотеке – Библиотеке Друштва за пољску привреду (1871).

Читалишта (читаонице) и школске библиотеке имале су огроман значај у 19. веку – прве због доступности информација, а друге због пружања неопходне помоћи ученицима и професорима у њиховом раду. Невелик

⁴ Целокупан живот и рад Милована Спасића исписан је у монографији: Бранка Драгосавац, *Милован Спасић: библиотекар, педагог, академик* (Рековац : Народна библиотека „Др Милован Спасић, 2019).

⁵ Бранка Драгосавац и Гордана Стокић Симончић, „Милован Спасић – први српски „незванични“ библиотекар”, 39–55.

је број културних радника који се могу похвалити ангажманом у развоју ових типова институција какав је Стево Чутурило⁶ – учитељ, новинар, писац и преводилац. На основу архивске грађе и свих доступних података објављених у серијским публикацијама, Наташа Иветић је зналачки презентovala све његове активности приликом оснивања Народне читаонице у Оточцу (1873), доприносу у раду читаоница на Цетињу (1879–1882) и Крагујевцу (1884–1885) и организацији школских библиотека у Србији и Црној Гори.

У тексту поетског наслова „Заувек са тинтом на прстима”⁷ Владимир Брборић и Јелица Илић Минић откривају непознате библиотечке активности Радмила Димитријевића. Библиотекарска јавност Димитријевића је до сада „везивала” углавном за библиографска истраживања, будући да је он деценијама темељно израђивао и допуњавао библиографије наших писаца и културних радника. Формално образовање српских библиотекара у периоду између два светска рата није било уобичајено, и то је нешто што Р. Димитријевића издваја од других који су у тада радили у библиотекама у Србији. Током студија био је запослен у Универзитетској библиотеци у Београду (1925–1928). У периоду 1931–1933. као стипендиста српске Владе дошколовао се на студијама библиотекарства и књижевности на Универзитету у Паризу и приступио првом српском струковном библиотекарском удружењу – Друштву југословенских библиотекара. Сва своја стечена знања, како нас аутори овог текста обавештавају, а на основу истражене архивске грађе, инкорпорирао је у формирање и вођење Ученичке књижнице Мушке учитељске школе (1939) и устројавања ђачке књижнице Женске учитељске школе (1939/40). Обе ове библиотеке радиле су и током Другог светског рата, колико су околности то дозвољавале, а Р. Димитријевић је обављао функцију библиотекара. Након ослобођења њихов рад је обједињен и наставиле су да функционишу јединствено као Библиотека учитељске школе у Београду.

Улога Универзитетске библиотеке у Београду и запослених кадрова у њој, у периоду између два светска рата, а особито након 1945. године, несумњива је. Ипак, остала су неосветљена имена појединаца који су својим залагањем обележили рад ове институције. Једна од њих је Ирена

---

⁶ Наташа Иветић, „Стево Чутурило: допринос развоју читаоница и школском библиотекарству”, 56–62.

⁷ Владимир Брборић и Јелица Илић Минић, „Заувек са тинтом на прстима: проф. др Радмила Димитријевић”, 63–72.

Стефановић⁸, која је, као прва високообразована жена, примљена у Универзитетску библиотеку 1932. године. У тексту који је Анђела Стошић изложила о професионалном ангажману И. Стефановић проналазимо све податке које прате њен рад од 1932. до 1963. године, и значајан допринос развоју Универзитетске библиотеке, али и библиотекарства у целини. Осим редовних дужности у матичној библиотеци, И. Стефановић радила је једно време у Библиотеци Института за међународну политику и привреду при Министарству иностраних послова и одржала је већи број семинара за различите типове библиотека. Осим тога, била је врло активна у Друштву југословенских библиотекара (од 1932) и Друштву библиотекара НР Србије (од 1947), а објавила је преко 30 текстова у стручном часопису *Библиотекар* (1950–1981).

Награде и награђивање у оквиру струка је необично важно јер се тиме указује на огроман значај рада и појединаца и установа, а неретко су подстицај и обавеза да се и у будућем делању постигну још бољи резултати. Једна од првих награда у области библиотекарства носила је име Милорада Панића – Сурепа и три деценије колико је трајала додељена је многобројним појединцима и установама у Србији. Међутим, „наше кратко и непоуздано памћење, недовољна знања и политичка поводљивост” довеле су до тога да се данас његов рад готово заборави. Имајући то на уму и ради неопходности „превредновања дела у садашњем времену” Светлана Мирчов⁹ још једном нас подсећа на прегалаштво Милорада Панића – Сурепа. Истакавши његов рад на заштити и научном проучавању споменика културе Србије, оснивању Музеја револуције народа Југославије и књижевно стваралаштво, ауторка је акценат ставила на Сурепов рад у Народној библиотеци Србије. Он се односио на: набавку грађе за потребе реконструкције уништених фондова, израду *Српске ретроспективне библиографије*, подстицање доношења националних законских аката, стварање збирке средњовековне графике и као најважнији – предлог за подизање нове зграде Библиотеке, што је и остварено у наредној деценији.

Развој и разграновање функција јавних библиотека везани су за период након Другог светског рата. Од 1945. године библиотеке су доживеле експанзију, дефинисале своје задатке, а у овом процесу, који траје и данас, појављује се значајан број појединаца који су допринели својим радом и

⁸ Анђела Стошић, „Ирена Стефановић – библиотекар Универзитетске библиотеке у Београду”, 73–84.

⁹ Светлана Мирчов, „Допринос Милорада Панића–Сурепа развоју библиотекарства и очувања културне баштине”, 85–95.

залагањем. У *Зборнику* је описана делатност трију библиотекара који су ангажовањем у овој области оставили изузетан траг и допринели расту и развоју јавних библиотека. То су Ђорђе Влајић¹⁰, Бранко Ђурђулов¹¹ и Душица Цвејић.¹² Подаци о њима представљени су након истраживања и систематизације сачуване архивске грађе у завичајним фондовима и архивама библиотека у којима су били запослени, а у чијем су установљавању и сами учествовали, разговора са колегама и на основу објављених текстова у библиотекарским часописима, у којима су редовно објављивали чланке или извештаје о раду.

Ђорђе Влајић био је трећи управник Градске библиотеке у Панчеву, а руководио је њом од 1955. до 1973. године. Иако је позадина његовог постављења била политичка, својим радом и залагањем на напредовању библиотеке доказао је како је он прави човек, у право време, на правом месту – а доказ за то је предлог за Орден рада 1962. године. У његовом фокусу с почетка било је јачање кадрова, што је постигао запошљавањем школованих књижничара са завршеном Средњом библиотекарском школом, јер је знао да само са стручним кадром може квалитетно да се организује рад. За време његовог руковођења Библиотека је напредовала на свим пољима: постаје среска матична установа, успоставља међународну сарадњу, отвара нова одељења и већи број огранака у граду. Круна његовог настојања био је пројекат нове зграде Библиотеке, што је и остварено – те је Панчево први град у Војводини који је добио наменску зграду Библиотеке након Другог светског рата. Ђ. Влајић такође је један од ретких управника јавне библиотеке и једини панчевачки библиотекар који је излагао на Ифлином конгресу у Будимпешти, 1972. године.

Библиотека града Београда је од 1945. године, на нивоу главног града, имала централну и водећу улогу будући да је помагала оснивање и координирала радом свих рејонских, касније општинских библиотека. Међутим, њено деловање нарочито се истиче након 1958, односно 1960. године, када је на место шефа Одељења са популарним библиотекама постављен Бранко Ђурђулов. Од тог периода до 1977. године, Ђурђулов је са различитих позиција на којима се налазио (шеф Матичне службе, шеф Дечјег одељења,

---

¹⁰ Горан Траиловић, „Ђорђе Влајић, управник Градске библиотеке Панчево (1955–1973)”, 96–106.

¹¹ Драгана Михаиловић, „Бранко Ђурђулов и његов допринос развоју Библиотеке града Београда”, 107–116.

¹² Драгана Сабовљев и Предраг Јеремић, „Научноистраживачки рад Душице Цвејић и формирање идентитета Градске народне библиотеке Зрењанин”, 117–129.

управник БГБ) унапређивао рад Библиотеке града Београда: организација и координација рада свих јавних библиотека на нивоу главног града – која је укључивала заједничко чланство, позајмљивање књига и заједничку евиденцију; сређивање фондова дечјих одељења („Змај” и „Невен”) – смештај фондова по узрастима, комплетирање каталога, рад са адолесцентима, објављивање *Билтена ириновљених књига за децу* и др.; отварање Одељења периодике и Одељења уметности; увођење нових информативних средстава за кориснике и рад на проналажењу нове зграде за Библиотеку (о чему је решење донето 1975). Осим тога, Бранко Ђурђулов имао је запажено место у раду Библиотекарског друштва Србије и Заједнице библиотека Београда, редовно је објављивао текстове у часопису *Библиошекар*, а за свој рад је неколико пута награђиван.

Душица Цвејић обележила је својим тридесетогодишњим ангажовањем рад зрењанинске Библиотеке. Као први послератни магистар библиотечко-информационих наука и библиотекар-саветник ове установе, прави је пример да је српско библиотекарство у појединим раздобљима почивало на ентузијазму појединаца или групе људи који су били његова основна полуга. Осим свакодневног, врло разноврсног рада, у њеном дугогодишњем ангажовању на одељењима за рад са одраслим корисницима и децом, Д. Цвејић увела је Међународну децималну класификацију и фондове уредила према новим стандардима, организовала је културно-просветни рад, учествовала у формирању Научног одељења и Завичајне збирке, а обављала је и дужности управника. Стручни рад и ангажовање на унапређењу Библиотеке допуњавала је објављивањем стручних и научних чланака у часописима *Улазница*, *Завичајац* и *Зрењанин*, али суштину овог њеног деловања свакако представљају два необјављена текста која се чувају у Архиви зрењанинске Библиотеке у Завичајној збирци, а данас су значајни извори за истраживање историје како ове јавне библиотеке, тако и историје читаоница и јавних библиотека у Војводини до 1945. године.

Овај сегмент *Зборника* затвара текст Јелене Подгорац Јовановић и Небојше Цвејића¹³ о раду библиотекара у савременом моменту, који су, према њиховом мишљењу, недовољно видљиви, а доказ су да библиотеке данас, и поред свих „недаћа” са којима са сусрећу, могу да буду културни центар једне локалне заједнице. Кроз рад библиотекара и књижничара, који поред основних задужења континуирано осмишљавају и организују културна дешавања у својим срединама, у Книћу, Владимирцима и Мокрину, аутори

¹³ Јелена Подгорац Јовановић и Небојша Цвејић, „Невидљиви библиотекарски – скривено благо наших библиотека”, 130–137.

приказују да ентузијазмом, залагањем и уз много љубави према позиву који обављају они испуњавају своју мисију и у најбољем светлу приказују и струку и институцију и локалну заједницу у којој су ангажовани.

У последњем темату *Нови хоризонти*, у тексту Гордане Стокић Симончић и Бранке Драгосавац¹⁴, на основу истражене, систематизоване архивске грађе Архиве Друштва југословенских библиотекара и извештаја Међународног библиотечког комитета и Савета Ифле, употпуњених подацима објављених у серијским публикацијама, успостављен је историјски ток сарадње Друштва југословенских библиотекара (1931) и Међународне федерације библиотекарских удружења и институција у периоду од 1931. до 1940. године. Схватајући значај овог подухвата, ауторке су зналачки истакле чињенице о оснивању првог професионалног библиотекарског удружења на југословенским просторима, будући да његов рад до сада није историјски представљен ни вреднован на прави начин, а затим и исписале кратке биографије првих чланова и њихова залагања у Удружењу. Истакле су, такође, да су најактивнији били чланови Београдске секције, која је иницијатор оснивања Удружења. Кроз међународне активности Друштва југословенских библиотекара, које је међу 26 првих које су приступиле Ифли, може се сагледати и стање библиотекарства у Краљевини Југославији.

Зборник *Библиотеке и идентитети 2*, као и претходна публикација, пружио је огроман допринос сагледавању историје библиотека у Србији и појединаца који су радили на њиховом утемељењу, расту, развоју и грађању њихових функција. Зборник доноси значајне новине, које су резултат истраживања, у највећој мери, архивске грађе и докумената државних архива и архива и завичајних одељења појединих библиотека, у којима се налазе значајни подаци које треба истражити, обрадити и објавити како би се склопила целокупна историја српских библиотека и свих оних који су јој доприносили. И још једном ваља поновити да су награде важне – као потврда рада, али и као подстицај за будући рад и напредовање. А чини се да су овим Зборником сви поменути библиотекарски награђени за свој рад и настојања за напредовање библиотека и библиотекарства у целини.

---

¹⁴ Гордана Стокић Симончић и Бранка Драгосавац, „Друштво југословенских библиотекара и Међународна федерација библиотекарских удружења и институција – IFLA: 1931–1940”, 145–156.